

Ks. Antoni TRONINA

PEKTORAŁ WYROCZNI (WJ 28,15) PRZYCZYNEK DO BIBLIJNEJ TEOLOGII MIŁOSIĘRDZIA

Słowa kluczowe: Tradycja kapłańska – pektorał – miłosierdzie Boże

Keywords: Priestly tradition – breast piece – divine mercy

Tradycja kapłańska (P) Pięcioksięgu wymienia siedem elementów stroju arcykapłana: tunika, pas, wierzchnia szata, efod, pektorał, tiara i diadem (Kpł 8,6-9). Znakem wyróżniającym najwyższego kapłana pośród jego braci był tajemniczy *efod* i umieszczony na nim napierśnik czyli pektorał (hebr. *choszen*). Ta ostatnia nazwa pojawia się w Biblii hebrajskiej aż 25 razy, wyłącznie w tekstach kapłańskich mówiących o przygotowaniu szat arcykapłańskich (Wj 25,7; 28,4.15-30; 35,9.27; 39,8-21) oraz inwestyturze Aarona (Wj 29,5; Kpł 8,8). Nazwa *choszen* wydaje się zapożyczona z języka egipskiego (*hw szn*, „ochrona imienia króla”), gdzie oznaczała insygnia królewskie¹. Czterokrotnie w tradycji kapłańskiej Pięcioksięgu termin ten występuje w zwrocie *choszen (ham)miszpat*, „pektorał wyroczni” (Wj 28,15.29.30; 39,8).

W niniejszym artykule zajmiemy się tym ostatnim zwrotem, który wskazuje na związek pektorału arcykapłana z zasięgnięciem wyroczni za pomocą świętych losów (*urim* i *tummim*)². Krytyka historyczno-literacka Wj 28 pozwala wyodrębnić w tym tekście dwie warstwy chronologiczne. Starsza z nich (Wj 28,15-16.22.30) wskazuje na pierwotny charakter pektorału: była to kwadratowa torebka, sporządzona z tego samego materiału co *efod*, o wymiarach jednej piędzi (23x23 cm), a służąca do przechowywania kamyków używanych do losowania. Młodsza warstwa tekstu (Wj 28,17-21.23-29) sugeruje, że *choszen* był przytwierdzony do metalowej płytki, inkrustowanej szlachetnymi kamieniami. Na kamieniach tych wyryto nazwy 12 pokoleń Izraela, umieszczone w kolumnach (3x4)³. Według tradycji kapłańskiej kamienie były darem wspólnoty religijnej (Wj 25,7; 35,9), przy czym sam zwyczaj inkrustacji pektorału mógł sięgać czasów egipskich⁴. Ze względu na duży ciężar takiego pektorału był on ściśle połączony z *efodem*.

¹ M. GÖRG, "Brustschild", w: *Neues Bibel-Lexikon* I, 339-340.

² Szerzej tematykę biblijnych wyroczni omawia D. Dziadosz w pracy *Gli oracoli divini in 1 Sam 8 – 2 Re 25. Redazione e teologia nella storia deuteronomistica dei Re*, Roma 2002.

³ Rekonstrukcję pektorału podaje *Tora Pardes Lauder, księga druga Szemot* (red. S. Pecaric), Kraków 2003, 521.

⁴ Paralelę stanowi zwł. napierśnik egipskiego arcykapłana z Memfis; zob. *Biblich-historisches Handwörterbuch*, red. B. Reicke, L. Rost, Göttingen 1962-66, Bd. II, 739).

Zakończenia obu tradycji literackich wskazują na symbolikę pektorału arcykapłana. Warstwa starsza kończy opis pektorału przypomnieniem nakazu Bożego: „Aaron będzie nosił wyrocznię (miszpat) synów Izraela na swym sercu nieustannie przed JHWH” (Wj 28,30b). Interpretacja zawarta w tych słowach wskazuje, że „znaczenie *choszenu* zostało pogłębione być może jeszcze przed niewolą. Urim i tummim nie są już wydobywane dla stawiania pytań Bogu, lecz mają spoczywać na sercu Aarona”⁵. Przepis nakazujący rozstrzyganie spraw spornych przed Bogiem zdaje się podkreślać rosnącą pozycję arcykapłana w prawodawstwie Izraela⁶. Z kolei młodsza warstwa tekstu odwołuje się do symboliki dwunastu kamieni: pektorat noszony przez arcykapłana ma ustawicznie przypominać Bogu „imiona synów Izraela” (w. 29). Najważniejsza część stroju arcykapłańskiego wskazuje tu na jego rolę wstawienniczą. Ta nowa interpretacja funkcji pektorału pozbawia go zatem pierwotnego sensu *wyroczeni* w sensie wróżb⁷. Księga Syracha (45,10-11) łączy obydwie tradycje w pochwalę kapłańskiej godności Aarona⁸. W kanonicznej wersji tej księgi czytamy:

„Jego święta szata ze złota, fioletowej purpury
i purpury czerwonej – to dzieło hafciarza,
pektorat sądów, wyrocznia prawdy (logēiō kriseōs, dēlois alētheias)
utkane szkarłatną nicią – to dzieło artysty.
Drogocenne kamienie jako pieczęcie
w złotej oprawie są dziełem snycerza,
wygrawerowane dla upamiętnienia na piśmie,
według liczby plemion Izraela” (45,10-11; przekład Biblii Paulistów).

Jeśli porównamy tę wersję grecką z dostępnym dziś tekstem hebrajskim, okaże się, że trzecia linia zacytowanego tekstu brzmi w oryginale: *choszen miszpat, 'efōd we'ezōr*, „pektorat wyroczeni, efod i pas”. Przekład dwu ostatnich elementów stroju arcykapłana greckim zwrotem *dēlois alētheias* sugeruje, że tekst hebrajski zawierał wzmiankę o świętych losach (urim i tummim), przechowywanych w pektoralu Aarona. Tłumacz grecki wywodził bowiem nazwę *urim* od rdzenia słownego *'ōr*, „świecić”, *tummim* zaś łączył z pojęciem „prawdy”. Tę samą interpretację przejmie później za tradycją rabinacką św. Hieronim, tłumacząc w Wulgacie *urim* i *tummim* jako *doctrina et veritas*⁹.

Septuaginta oddaje hebr. termin *choszen* na kilka sposobów: *peristēthion*, „napiersznik” (Wj 28,4); *podērēs*, „długa szata” (Wj 25,7; 28,4.31; 29,5; 35,9), a

⁵ K. ELLIGER, "Ephod und Choschen. Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte des hohepriesterlichen Ornat", VT 8(1958) 19-35 (cytat s. 30).

⁶ Por. J. MAIER, "Urim und Tummim. Recht und Bund in der Spannung zwischen Königtum und die Priestertum im alten Israel", *Kairos* 11(1969) 22-38.

⁷ Zob. W. DOMMERSHAUSEN, *choszen*, w: TDOT V (1986) 259-261

⁸ Por. N. CALDUCH BENAGES, "Le vesti di Aronne, simbolo culturale", PSV 60 (2009) 69-81.

⁹ Zob. J. LEMAŃSKI, *Księga Wjścia* (Nowy Komentarz Biblijny II), Częstochowa 2009, 567.

zwłaszcza *logeion*, „wyrocznia” (Wj 28,15.22.29). To ostatnie tłumaczenie jest najstarszym śladem interpretacji tajemniczego terminu w środowisku aleksandryjskich żydów. Zwrot *choszen miszpat*, oddany liczbą mnogą jako *logeion tōn krise-ōn*, nabiera tu głębszego znaczenia, dając możliwość dalszych spekulacji nad naturą owych *wyroczni*. Grecki termin *logeion* oznacza bowiem dosłownie miejsce, z którego ktoś przemawia¹⁰. Pojęcie *krisis* jako odpowiednik hebr. *miszpat* wyraża ideę rozstrzygnięć, decyzji podejmowanych za pomocą wyroczni.

Przekład Pięcioksięgu, zawarty w *Septuagincie* (połowa III w. przed Chr.) wyznacza początek długiego procesu wyjaśniania roli arcykapłańskiego pektorału. Spróbujemy teraz chronologicznie uporządkować dokumentację dotyczącą tej tematyki, aby w ten sposób lepiej uchwycić rozwój myśli biblijnej o wstawienniczym charakterze modlitwy arcykapłana. Na pierwszym miejscu należy wymienić *List Arysteasza*, datowany zwykle na drugą połowę II w. przed Chr., a więc współcześnie z greckim przekładem *Syracydesa*. Opisując strój arcykapłana autor *Listu* mówi, że „na piersi nosi on coś, co się nazywa *wyrocznią (logeion)*; do niej dołączono dwanaście kamieni różnego rodzaju...” (97). Opis ten jest po prostu streszczeniem Wj 28, bez żadnych dodatków apokryficznych.

Liturgiczne *Pieśni Ofiary Szabatowej* zachowały się w dziewięciu rękopisach z Qumran i jednym znalezionym na Masadzie. Przypuszczalnie datują się one z przełomu I/II w. przed Chr. i były używane w świątyni jerozolimskiej jeszcze przed odłączeniem się grupy kapłanów, którzy założyli wspólnotę w Qumran. Dwukrotnie w tych *Pieśniach* (4Q405 frg. 41,2 oraz 11Q 17 frg. 7-8,4) pojawia się termin *choszen*, chociaż z uwagi na fragmentaryczność tekstu jego znaczenie i rola pozostają niejasne¹¹.

Z tego samego czasu co *Pieśni Ofiary Szabatowej* zdają się pochodzić również fragmentaryczne teksty, które próbuje się dziś określać jako *Apokryf Mojżesza*¹². Dokument ten zajmuje się m. in. problemem odróżniania prawdziwych proroków od fałszywych. Rozstrzygnięcie należy w tym przypadku do arcykapłana, który winien złożyć ofiarę przebłagalną w świątyni. Jeśli podczas tego obrzędu szlachetny kamień umieszczony po lewej stronie szaty arcykapłana promieniuje w sposób widoczny dla wszystkich obecnych – to taki sąd potwierdza wiarygodność proroka. Promieniowanie dwunastu kamieni szlachetnych na pektorale arcykapłana oznacza zwycięski powrót wojsk izraelskich z pola walki. Z kolei święte losy, *urim i tumim*, umieszczone w pektorale, decydują o tym, czy wódz Izraela winien wyruszać na wojnę zaczepną¹³.

¹⁰ Szerzej omawiają wersję grecką Wj 28,15 A. Le Boulluec i P. Sandevour, *Exode (La Bible d'Alexandrie 2)*, Paris 1989, 285-286.

¹¹ Pol. przekład zob. P. ZDUN, *Pieśni Ofiary Szabatowej z Qumran i Masady*, Kraków 1996, 126 i 145.

¹² Wyd. krytyczne J. STRUGNELL, "Apocryphon od Moses (4Q375-376)", w: DJD XIX, *Parabiblical Texts 2*, Oxford 1995, 111-136. Zob. też E. LATOUR, "Une proposition de reconstruction de l'Apocryphe de Moïse (1Q 29, 4Q375, 4Q376, 4Q408)", *Revue de Qumran* 22 (2006) 575-592.

¹³ Por. szczegółowe studium G. BRIN, *The Laws of the Prophets in the Sect of the Judean Desert: Studies in 4Q375*. Zob. też A.P. JASSEN, *Prophesy and Revelation in the Dead Sea Scrolls and Second Temple Judaism*, Leiden 2007, 301-304 (STDJ 68).

Do tych praktyk, związanych z modlitwą wstawienniczą arcykapłana, zdaje się nawiązywać qumrański *peszer* do *Księgi Izajasza* (4Q164). Komentując obraz odnowionej Jerozolimy (Iz 54,11-12), autor *peszeru* zatrzymuje się nad wyjaśnieniem znaczenia szlachetnych kamieni, z których będą zbudowane mury świętego miasta:

„Oto Ja osadzę twoje kamienie węgielne na diamentach
i twoje fundamenty na szafirach.
Blanki twoich baszt wykonam z rubinów
a twoje bramy z kryształów
i wszystkie twoje mury graniczne z drogich kamieni”.

Twórca *peszeru* łatwo skojarzył drogie kamienie z ozdobą pektorału arcykapłana (Wj 28,15-21), toteż odnosi wyjaśnienie tego obrazu do dwunastu pokoleń Izraela, symbolizowanych przez kamienie, które „błyszczą *rozstrzygnięciem* (miszpat) urim i tummim”¹⁴.

Te niejasne i fragmentaryczne odniesienia do roli pektorału w podejmowaniu ważnych decyzji znajdują komentarz u Józefa Flawiusza. H. Stegemann¹⁵ zwrócił uwagę na pewien fragment *Dawnych Dziejów Izraela*, który pozwala lepiej zrozumieć informacje zawarte w tekstach qumrańskich. Chodzi o zawarty w trzeciej księdze tego dzieła opis szat arcykapłana, a zwłaszcza o związaną z tym opisem anegdotę. Najpierw wyjaśnia Józef tekst Wj 28,15-30, streszczając kapłański opis pektorału, na którym mieściło się 12 drogich kamieni, symbolizujących pokolenia Izraela (Ant. III, VII,5). Dla naszych rozważań bardziej interesujący jest jednak dodatek, umieszczony już po zakończeniu omówienia treści *Księgi Wyjścia*:

„Otóż z owymi drogocennymi kamieniami, które (...) arcykapłan nosił na ramionach (...), działo się tak, że ilekroć Bóg uczestniczył w świętych obrzędach, ten (kamień), który spinał szatę na prawym ramieniu, zaczynał błyszczeć: promieniowało zeń światło, widoczne nawet z najdalszej odległości, a którego przedtem zupełnie w nim nie było. Już to samo byłoby wystarczająco wielkim cudem (...); ale powiem o czymś jeszcze bardziej zdumiewającym. Za pośrednictwem dwunastu kamieni, które przyszyte były do *essenu* (pektorału) na piersiach arcykapłana, Bóg zapowiadał zwycięstwo wojownikom mającym toczyć bitwę. Zanim bowiem wojsko ruszyło do boju, tak świetlisty tryskał z tych kamieni blask, że dla wszystkich było zupełnie jasne, iż Bóg postanowił ich wesprzeć. Dlatego ci spośród Greków, którzy szanują nasze obyczaje (...), *essenowi* (pektorałowi) nadają miano *logion* (wyrocznia). Jednak zarówno *essen* (pektorał) jak i sardoniks, przestały świecić na dwieście lat przed tym, zanim przystąpiłem do niniejszego dzieła, a przyczyną było oburzenie Boga na wykroczenia przeciw prawom”. (III, VIII, 9)¹⁶.

Józef, jako członek rodu kapłańskiego, dobrze zna rolę stroju arcykapłańskiego. Wie, że według biblijnej tradycji kapłańskiej pektorał wraz z efodem służyły do

¹⁴ Zob. Z. MAŁECKI, *Peszery do Księgi Izajasza*, Katowice 2004, 145.

¹⁵ *Esseńczycy z Qumran, Jan Chrzciciel i Jezus*, Kraków 2002, 115.

¹⁶ Przekład J. Radożycki.

udzielania wyroczni za pomocą urim i tummin, ukrytych na sercu arcykapłana. Hebrajskie wyrażenie *choszen ha-miszpat* (Wj 28,15 i in.) zastępuje w tradycji kapłańskiej starsze wyobrażenie, zaczerpnięte z tradycji kapłaństwa egipskiego. Po przeniesieniu insygniów królewskich na kapłanów (w czasach Dawida) stał się pektorał znakiem władzy najwyższego kapłana. Pierwotnie *miszpat* oznacza „umiejętność rozstrzygania spraw sądowych” (1Krl 3,11), podczas gdy termin *choszen* wyraża zewnętrzny atrybut tej władzy, uzupełnienie *efodu* (Wj 39,8-21)¹⁷.

Józef Flawiusz stwierdza w zakończeniu cytowanego wyżej fragmentu, że już przed dwustu lat ustało cudowne zjawisko promieniowania arcykapłańskiego pektorału i drogich kamieni na nim umieszczonych. Wiąże się to zapewne z wydarzeniami, które spowodowały wybuch powstania machabejskiego (167 przed Chr.). Istotne dla naszych rozważań jest podobieństwo nazwy pektorału w wersji Flawiusza (εσσην) z używaną przez niego nazwą Έσσηνοι, „esseńczycy”. Zgodność jest tu doskonała, a potwierdza ją ta sama pisownia słowa *essen* w *Heksapli* Orygenesza, gdzie stanowi ono transkrypcję hebrajskiego *choszen* (Wj 28,15).

Odkrycia w Qumran wypełniły dotychczasową lukę informacyjną w przekazie historycznym. Dowodzą one, że Nauczyciel Sprawiedliwości, zanim założył Związek Esseński, musiał być arcykapłanem świątyni jerozolimskiej, i to jako bezpośredni poprzednik Machabeusza Jonatana. Nie wiadomo tylko, czy Nauczyciel Sprawiedliwości objął ten urząd bezpośrednio po Alkimosie (159), czy też nieco później¹⁸. Dopiero, gdy Jonatan jesienią r. 152 zagarnął przemocą jego urząd, Nauczyciel zbiegł do Syrii i założył tam „Nowe Przymierze w krainie Damaszku” (CD VII, 18-20). Uważał się on nadal za najwyższego reprezentanta Przymierza, które Bóg zawarł niegdyś ze swym ludem na Synaju. Możliwe, że zabrał ze sobą szatę arcykapłańską wraz z pektorałem jako atrybuty swojej godności. W każdym razie konflikt o szatę arcykapłańską toczył się już od czasów Jana Hirkana I (135-104), który przechowywał ją pod strażą (Ant. XVIII, IV, 3 (95)).

Świadcstwa starożytne zgodnie stwierdzają, że esseńczycy cieszyli się charyzmatem prorockim. Liczne teksty Józefa Flawiusza na ten temat znajdują potwierdzenie również u wczesnych pisarzy kościelnych¹⁹. To wszystko pozwala na pogłębienie hipotezy J. Strugnella²⁰, który umiejętnie powiązał dane tekstów qumrańskich ze świadectwami późniejszych pisarzy. Przypuszcza on, że Nauczyciel Sprawiedliwości mógł zabrać do Qumran szatę arcykapłańską, zwłaszcza pektorał, znak jego niezbywalnej godności. Wiadomo, że Bezbożny Kapłan ścigał Nauczyciela

¹⁷ Por. hasło "Pektorał", w: *Encyklopedia biblijna* (red. P.J. Achtemaier), Warszawa 1999, 918-919.

¹⁸ STEGEMANN (dz. cyt., 205-212), przytacza szereg dowodów na sprawowanie urzędu arcykapłana przez Nauczyciela Sprawiedliwości; świadczą o tym zwłaszcza jego tytuły, spotykane w pismach z Qumran (*moreh ha-sedeq, doresh ha-Torah, ha-kohen*).

¹⁹ Np. Hipolit Rzymski pisze, że „w tej sekcie praktykuje się prorocтво i przepowiadanie przyszłości”. Zob. bliżej E. SZEWC, "Profetyzm wśród esseńczyków", w: *Światła Prawdy Bożej*, Łódź 1996, 205-212.

²⁰ "Moses-Pseudoepigrapha at Qumran: 4Q375, 4Q376 and Similar Works", w: *Archaeology and History in the Dead Sea Scrolls: The New York Conference in Memory of Y. Yadin* (ed. L.H. Shiffman), Sheffield 1990, 221-256.

właśnie z okazji Dnia Pojednania podczas jego pobytu na pustyni (1QpHab XI, 4-8). Otóż bardzo możliwe, że powodem tej niespodzianej wizyty była chęć odebrania paramentów liturgicznych, nieodzownych do sprawowania kultu w Jom Kippur.

Jest to oczywiście tylko hipoteza, którą inni przyjmują krytycznie²¹. Wyjaśnia ona jednak dobrze nazwę esseńczyków, łącząc ją z nazwą pektorału arcykapłana (*essen*). Zasłynęli oni w początkach swej historii właśnie jako „strażnicy *essenu*”, który został zabrany przez Nauczyciela Sprawiedliwości ze świątyni jerozolimskiej. Jeśli „Bezbożnym Kapłanem” był sprawujący wówczas władzę arcykapłan machabejski, to gwałtowna walka o odzyskanie paramentów kultowych wiąże się z imieniem Jonatana (160-143) albo Szymona (143-135). Z przekazu Józefa Flawiusza wiemy tylko, że syn Szymona, Jan Hirkan I (135-104), odzyskał święte szaty i złożył je w specjalnie dla tego celu zbudowanym skarbcu na terenie twierdzy przy świątyni jerozolimskiej²². Król Herod (40-4 po Chr.) i jego następca Archelaos mieli jeszcze kontrolę nad świątynią; dopiero gdy „władzę w kraju przejęli Rzymianie, dostała się w ich ręce także szata arcykapłańska” (Ant. XVIII, IV,3).

Aluzję do tych burzliwych losów pektorału zdaje się zawierać zakończenie powstałego w I wieku apokryfu *Żywoty Proroków*²³. Zachariasz syn Jojady jest tu utożsamiony z synem Barachiasza (podobnie jak w Mt 23,35).²⁴ W rzeczywistości jednak imię to przypomina zamordowanie przez zelotów w świątyni jerozolimskiej zacnego obywatela imieniem Zachariasz²⁵. Apokryf dodaje do tych tragicznych wydarzeń (r. 59, tuż przed wybuchem powstania) znamieny komentarz: „Odtąd w świątyni działy się niezwykle zjawiska: kapłani nie potrafili dostrzec w wizji aniołów Bożych ani dawać wyroczni w Przybytku, ani rzucić losów ani też odpowiadać ludowi przez *urim* jak dawniej” (23,2).

Ostatnie świadectwo o wyroczni, pochodzącej z pektorału arcykapłana, znajdujemy w tzw. *Protoewangelii Jakuba* z połowy II wieku. Autor judeochrześcijański wykazuje znajomość tradycji świątynnej, która powoli odchodzi w zapomnienie. Otóż Joachim, kiedy dowiedział się, że jego żona Anna poczęła w sposób cudowny, postanawia zasięgnąć wyroczni w świątyni: „Jeśli Pan Bóg zmiłował się nade mną to sprawi, że ujrzę złotą blachę (gr. *to petalon*) arcykapłana. I zaniósł Joachim swe dary i wpatrywał się w złotą blachę arcykapłana, podczas gdy ten wstępował ku ołtarzowi Pańskiemu, i nie dostrzegł w sobie grzechu” (5,1)²⁶. M. Starowieyski opatrzył swój przekład uwagą: „tekst niezupełnie zrozumiały”. Bardziej zrozumiały staje się on dopiero wtedy, gdy zwrócimy uwagę na znaczenie terminu *petalon* w

²¹ Zob. J.H. CHARLESWORTH, "I manoscritti del Mar Morto e il Gesù storico", w: TENZE (red.), *Gesù e la comunità di Qumran* (ed.2), Casale Monferrato 1999, 35-102, zvl. 36.

²² Szerzej zob. A. TRONINA, "Etymologia nazwy *esseńczycy*", *Rocz. Teol.* 49/1 (2002) 49-55.

²³ Tekst grecki oprac. C.C. TORREY, *The Lives of the Prophets*, Philadelphia 1946; przekład polski A. Tronina w: *Scripturae Lumen* 4 (2012) 380-397.

²⁴ Por. A. PACIOREK, *Ewangelia według św. Mateusza*, rozdz. 14-28, Częstochowa 2008, 427-428 (NKB I,2).

²⁵ Wydarzenia te opisał Józef Flawiusz, Bell IV, 334-344.

²⁶ Przeł. M. STAROWIEYSKI, w: *Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne*, cz. 1, Kraków 2003, 271.

Septuagincie. Jest to mianowicie odpowiednik hebr. *cic*, co oznacza metalową plaketkę jako element stroju arcykapłana (Wj 28,36; 29,6; 36,10.37; Kpł 8,9). Autor apokryfu zdaje się tu nawiązywać także do Mdr 18,24, gdzie uroczysty strój najwyższego kapłana ma moc ekspiacyjną:

„Na jego szacie sięgającej do stóp zawisł wówczas cały wszechświat,
chwała przodków spoczęła na czterech rzędach rzeźbionych kamieni
a Twój majestat na diademie jego głowy.
Na ten widok anioł śmierci cofnął się z lękiem”²⁷.

Przytoczone tu świadectwa biblijne i apokryficzne pozwalają głębiej wniknąć w rozwój tradycji o roli szat arcykapłańskich a zwłaszcza pektorału wyroczeni. Tradycja ta bynajmniej nie została przerwana wraz ze zniszczeniem Świątyni w roku 70. Przeciwnie, właśnie gdy zabrakło materialnego Przybytku, rabini zaczęli stopniowo rozwijać tę tradycję, która przetrwała do dziś zarówno w ludowych legendach²⁸ jak i w uczonych komentarzach do historii biblijnej²⁹. Dla nas tradycja ta nabiera nowego znaczenia w świetle przesłania o Bożym Miłosierdziu, zawartego w *Dzienniczku* bł. S. Faustyny. Chrystus pojawia się tam wielokrotnie w szacie arcykapłańskiej, a promienie tryskające z Jego serca przypominają biblijną naukę o miłosierdziu, które góruje nad sądem³⁰.

PETTORALE DEL GIUDIZIO

RIFLESSIONE BIBLICA SUL MISTERO DELLA MISERICORDIA DIVINA

Sommario

Testi biblici (specialmente Esodo 28 e 39) e anche la tradizione apocrifa parlano spesso sul pettorale del sommo sacerdote, con le pietre preziose con valore dell'oracolo. Sembra, che la visione del Cristo misericordioso, come Lo ha visto Santa Faustina, dipende da questa tradizione. La tunica bianca con pettorale che conteneva *urim* (splendore) e *tummim* (verità) sono simboli dell'unico Sommo Sacerdote del Nuovo Testamento. I raggi che escono dal suo Cuore rappresentano la misericordia di Dio aperta a tutti i peccatori contriti.

²⁷ Przekład Biblii Paulistów. Komentarz do tego tekstu zob. M. PRIOTTO, *La prima Pasqua in Sap* 18,5-25. *Rilettura e attualizzazione*, Bologna 1987, 214-221.

²⁸ Zob. L. GINZBERG, *Legends of Jews*, vol. 1-7, Philadelphia 1909-1938, zwł. vol. 3, 172. Por. też D. GOLDSTEIN, *Jewish Folklore and Legend*, London 1980, 110.134.

²⁹ Ich streszczenie zob. *Tora Pardes Lauder, księga druga Szemot* (red. S. Pecaric), Kraków 2003, 328-331.

³⁰ Zob. A. TRONINA, "Biblijne przesłanie obrazu Miłosierdzia Bożego", w: *Miłosierdzie Boże – dla kogo?*, *Verbum Vitae* 3(2003) 255-266.